

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Факультет спеціальної освіти, психології і соціальної роботи
Кафедра спеціальної та інклюзивної освіти

Дипломна робота
магістра

з теми: **«ВИКОРИСТАННЯ ГРИ У НАВЧАННІ ЧИТАННЮ В
МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ З ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ»**

Виконала:
здобувач вищої освіти
заочної форми навчання
ОП Спеціальна освіта (Олігофренопедагогіка)
спеціалізація 016.02 Олігофренопедагогіка
Юлія ЯКИМІВ

Науковий керівник: Юрій СЕРБАЛЮК,
кандидат історичних наук,
доцент кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи

Рецензент: Олег ОПАЛЮК,
кандидат педагогічних наук,
доцент, завідувач кафедри
психолого-медико-педагогічних основ
корекційної роботи

Кам'янець-Подільський – 2022

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ФОРМУВАННЯ ПРОЦЕСУ ЧИТАННЯ В УЧНІВ ІЗ ПОРУШЕННЯМИ РОЗУМОВОГО РОЗВИТКУ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ	7
1.1. Психофізіологічні основи процесу читання.....	7
1.2. Труднощі у формуванні навички читання у дітей із порушеннями розумового розвитку.....	10
1.3. Помилки учнів з порушеннями розумового розвитку молодшого шкільного віку під час читання. Структурний аналіз.....	18
1.4. Використання елементів методу глобального читання при формуванні навички читання у дітей з порушеннями розумового розвитку молодшого шкільного віку.....	27
Висновки до розділу I.....	36
РОЗДІЛ II. ОПИС СТРУКТУРИ ТА ЗМІСТОВОГО НАПОВНЕННЯ КОНСТАТУВАЛЬНОГО ТА ФОРМУВАЛЬНОГО ЕТАПУ ДОСЛІДЖЕННЯ.....	39
2.1. Виявлення стану сформованості якостей читання в учнів із порушеннями розумового розвитку молодшого шкільного віку.....	39
2.2. Формування якостей читання.....	45
2.3. Формування якостей читання у дітей з порушеннями розумового розвитку на уроках читання з використанням ігрових прийомів.....	57
Висновки до розділу II.....	69
ВИСНОВКИ.....	73
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	77

ВСТУП

Актуальність дослідження. Читання – складний процес, що вимагає вміння розпізнавати літерний склад слова, встановлювати зв'язок з іншими словами, інтонаційно правильно передавати зміст прочитаного. Сформована навичка читання характеризується єдністю чотирьох компонентів (якостей): свідомості, правильності, швидкості та виразності. Формування цієї навички йде одночасно з розвитком мислення і мовлення школярів, розширенням їх знань і уявлень про навколишній світ.

Проблема навчання читання є однією з актуальних у сучасній педагогічній та психологічній літературі. Це викликано її великою практичною значимістю. Особливої корекційної спрямованості навчання читання набуває у роботі з дітьми з порушеннями інтелекту, визначаючи можливості розумового розвитку та мовленнєвої комунікації.

Питання методики формування навички читання у дітей з порушеннями розумового розвитку розглянуто у працях: Н.Барської, І.Дмітрієвої, Л.Вавіної, М.Гнезділова, Н.Кравець, І.Марченко, Г.Мерсіянової, М.Плешканівської, Н.Чередніченко, М.Шеремет та ін.

У методичній літературі, присвяченій питанням формування читання у вказаної категорії дітей, розкриваються труднощі протікання цього процесу, визначаються проблеми, що виникають при навчанні, вказується що сама навичка формується своєрідно і повільно.

Читання учнів характеризується великою кількістю помилок (заміни, повтори, пропуски, додавання літер, складів, слів) та їх стійкістю. У свою чергу порушення правильності читання ускладнює вироблення навички плавного і виразного читання, усвідомлення змісту прочитаного. На думку ряду дослідників, психофізіологічною основою труднощів читання є уповільнений темп прийому та переробки візуально сприйнятої інформації, труднощі встановлення зв'язків між зоровим, слуховим і мовленнєворуховим центрами, що беруть участь в акті читання, низький темп протікання мисленнєвого самоконтролю.

Недостатність звукового аналізу та синтезу, порушення вимовної сторони, слабкість зорового сприймання, знижені працездатність, увага, бідність словника, несформованість граматичного ладу, труднощі у розумінні логічних зв'язків – це призводить до того, що помилки поодинокі для учнів з нормотиповим розвитком, стають поширеними і стійкими в дітей з порушеннями інтелекту, зберігаються навіть у старших класах і гальмують загальну шкільну успішність.

Інтелектуальна недостатність та недорозвинення мовлення призводять до порушення свідомості читання. Учні зазнають труднощів у осмисленні причинної залежності явищ, у встановленні послідовності подій. Для дітей з порушеннями розумового розвитку притаманне фрагментарне засвоєння матеріалу, що читається.

Для успішного навчання читання у дитини мають бути сформовані інтерес і любов до книги, вміння сприймати та розуміти зміст почутого, відповідати на запитання за змістом, самостійно переказувати нескладні твори, визначати своє ставлення до героїв. У дітей, які нормально розвиваються, ці якості та вміння починають формуватися і вдосконалюватися ще у дошкільному віці.

Недосконалість, а часто відсутність підготовки до школи, зокрема дошкільної освіти, педагогічна занедбаність (не знають букв, не володіють елементарними фонематичними уявленнями і т.п.) діти за характером та ступенем сенсорної, мовленнєвої та інтелектуальної недостатності у процесі навчання виявляються на різних етапах оволодіння процесом читання. По мірі ускладнення програмних вимог до рівня розвитку навички читання виникає низка нових труднощів.

У зв'язку з великою поширеністю порушень читання та їх стійкістю в учнів з інтелектуальною недостатністю проблема пошуку способів і прийомів, формування навички читання є актуальною і практично значимою для спеціальної освіти.

Мета дослідження: вивчення особливостей сформованості процесу читання в учнів з порушеннями розумового розвитку молодшого шкільного віку та розробка методичних рекомендацій для його оптимізації.

Об'єкт дослідження: процес формування якостей читання у дітей молодшого шкільного віку.

Предмет дослідження: процес формування якостей читання в учнів із порушеннями розумового розвитку молодшого шкільного віку з використанням ігрових прийомів.

Гіпотеза дослідження: використання ігрових прийомів урізноманітнить перебіг уроків та оптимізує процес формування якостей читання у дітей з порушеннями розумового розвитку молодшого шкільного віку.

Для досягнення вказаної мети визначені **завдання:**

- 1) вивчити стан проблеми у загальній та спеціальній методичній літературі;
- 2) виявити особливості сформованості процесу читання в учнів із порушеннями розумового розвитку молодшого шкільного віку;
- 3) розробити та апробувати ігрові прийоми для формування якостей читання з урахуванням психофізіологічних можливостей учнів із порушеннями інтелектуального розвитку;
- 4) сформулювати висновки дослідження.

Методи дослідження: вивчення та аналіз літературних джерел; психолого-педагогічний експеримент; кількісний та якісний аналіз отриманих даних; наукового узагальнення.

Елементи наукової новизни дослідження: уточнено взаємовплив основних якостей читання.

Практична значущість отриманих результатів: розроблені ігрові прийоми та рекомендації із їх застосування для формування якостей читання у дітей з порушеннями розумового розвитку молодшого шкільного віку можуть бути використані вчителями рідної мови.

База дослідження: дослідження проводилося на базі комунального закладу Львівської обласної ради "Навчально-реабілітаційний центр I-II ступенів "Світанок".

Структура роботи: дипломна робота складається зі вступу, двох розділів та висновків до них, загальних висновків, списку використаних джерел.

ВИСНОВКИ

Читання, як вид діяльності, можна визначити як процес декодування, тобто відтворення звукового вигляду слова за його графічною моделлю. Він складається із серії окремих операцій: упізнання літери у її зв'язку з фонемою (звукобуквені зв'язки); злиття літер у склад; злиття складів у слово; інтеграція слів у фразу. Читання, як один з видів писемного мовлення є більш пізнім і складнішим, ніж усне мовлення. Писемне мовлення формується на основі усного і є більш високим етапом мовленнєвого розвитку. Складні умовно-рефлекторні зв'язки писемного мовлення приєднуються до зв'язків другої сигнальної системи (усного мовлення), що вже сформувалися, і розвивають її.

Характерна для дітей з порушеннями розумового розвитку схильність до одного способу дії заважає їм при переході від аналітичних до синтетичних прийомів читання, залежно від структурної складності слів. Почавши читати по складах, школярі важко переключаються на читання цілими словами навіть добре знайомих і засвоєних слів і, навпаки, прочитавши перше слово відразу, намагаються також швидко прочитати і наступні, але, часто помилково.

У цій категорії дітей формування навичок читання характеризується якісною своєрідністю та певними труднощами, що пов'язане з подоланням ряду недоліків та труднощів. Деякі виявляються вже у період навчання грамоти: повільне запам'ятовування букв, змішування подібних за накресленням графем, недостатньо швидке співвіднесення звука з літерою, спотворення звукового складу слів, труднощі співвіднесення прочитаного слова з предметом, ознакою, дією.

За даними М.Шеремет у 65-70% учнів з порушеннями розумового розвитку молодшого шкільного віку є порушення читання. Їх симптоматика характеризується великою різноманітністю, виразністю та стійкістю помилок.

Успішність і швидкість просування дитини у оволодінні читанням залежать від сформованості психічних функцій, які лежать в основі функціонального базису читання. До найважливіших складових процесу формування читання відносять: словниковий запас, граматичну сторону,

вимову звуків і слів різного складу, фонематичні процеси, зорове і акустичне сприймання, слухомовленнєву і зоровопредметну пам'ять, конструктивний і динамічний праксис, увагу. Доведено пряму залежність швидкості формування читання від сформованості психічних функцій, що лежать в основі функціонального базису читання.

В результаті проведення констатувального етапу дослідження аналіз виявлених результатів показав, що найчастіше у при читанні зустрічаються заміни дзвінких приголосних глухими і навпаки; заміни сонорних приголосних; взаємозаміни свистячих та шиплячих звуків; взаємозаміни свистячих звуків. Рідше трапляються заміни твердих приголосних м'якими і навпаки. Фонематичний слух сформований недостатньо; недоліки фонематичного слуху призводять до утруднення диференціації звуків, що сприяє появі специфічних помилок в усному та писемному мовленні.

Обстеження рівня сформованості зорового сприймання учнів із порушеннями розумового розвитку виявило такі помилки: 1) неточне уявлення про форму, величину; 2) недорозвиток зорової пам'яті; 3) проблеми оптичного і оптико-просторового аналізу; 4) порушення просторового сприймання та уявлень; 5) недиференційованість оптичних образів.

При обстеження сформованості якостей читання увага зверталась на:

1. Спосіб читання (побуквене, поскладове, цілими словами).
2. Швидкість (кількість прочитаних слів за хвилину).
3. Виразність (темп (нормальний, прискорений, уповільнений); ритм (нормальний, дисритмія); паузація (правильність розміщення пауз у мовленнєвому потоці); використання основних видів інтонацій).
4. Правильність (характер помилок звукового складу слів (пропуски, перестановки, змішування літер, заміни, спотворення закінчень слів), наявність правильного наголосу у словах).
5. Усвідомленість (уміння передати загальний зміст оповідання, всупереч деталям, які можуть відвести у бік випадкових асоціацій; відтворити

послідовність подій; встановити причинну залежність явищ, зрозуміти тимчасові відносини, розуміння головної думки та підтексту).

Відповідно були виділені рівні. Кількісні результати є такими: високий рівень сформованості якостей читання виявлено в 1 дитини (6,67%) з порушеннями розумового розвитку 3 класу; середній рівень у 8 дітей (53,33%); низький рівень у 6 дітей (40%).

Якісний аналіз результатів дослідження свідчить, що: слабкість зорового сприймання, недосконалість граматичного словника призводять до того, що діти читають зі значними спотвореннями: пропускають, замінюють, переставляють склади та букви, часто втрачають рядок.

Несформованість фонематичного сприймання та уявлень про звуковий склад слова призводить до специфічних порушень читання, які позначаються в уповільненому засвоєнні звуко-буквеної символіки, у труднощах злиття складів, заміні букв, спотворенні звукової структури слів, у досить низькому темпі читання та розуміння.

В окремих учнів відзначається гарний темп читання, але при цьому сильно страждає розуміння прочитаного. Оскільки для розуміння змісту потрібен достатній запас слів, знання їх значень, і навіть усвідомлення зв'язків між словами. Наприклад, внаслідок нерозуміння окремих слів зміст тексту залишився для дитини незрозумілим. Вона вловила лише загальний зміст оповідання, але переказ прочитаного виявився неповним, недостатньо точним через неправильне осмислення окремих слів, і зв'язків між ними. Ще складніше для учнів з порушеннями розумового розвитку виявилось встановлення причинних зв'язків. При цьому можна відзначити розбіжність між мовленнєвою, логічною та смисловою формами. Свідомість читання характеризується низкою особливостей. При спробі переказати зміст тексту більшість учнів не змогла згадати початок оповідання, відтворити події у правильній послідовності, встановити причинну залежність явищ. Усвідомленість прочитаного значно підвищувалася за використання навідних

питань. Наявність у тексті сполучників, прийменників, відносних і вказівних слів (займенників, прислівників) ускладнює розуміння міжфразових зв'язків.

Найбільш порушеною стороною читання є його виразність. Високого рівня розвитку не показав жоден з учнів. Більшість учнів не дотримувалися правильного темпу читання, не вміють правильно розподіляти своє дихання, порушують логічні паузи, страждає і сила голосу при читанні (занадто слабкий або тихий, монотонний). Читання часто має вгадуочий характер, із частою заміною одного слова іншим. Нерідко невимовляють закінчення, прийменники, нечітко вимовляють деякі приголосні звуки. Найбільш вираженими є труднощі розрізнення акустично і артикуляційно близьких звуків.

Крім того, є помилки, зумовлені недостатнім розвитком лексико-граматичних засобів мовлення. Досить часто зустрічаються помилки, пов'язані з недостатнім розрізненням морфем слова, з неусвідомленням їх смислової ролі. Звідси заміна одного слова іншим, що має з ним спільний корінь або подібність до звукового складу.

Фонетико-фонематичні, лексичні та граматичні труднощі нашаровуючись і доповнюючи одне одного, призводять до значних порушень читання.

Таким чином, труднощі у оволодінні читанням учнями початкових класів мають різний генез, що зумовлює ступінь виразності, стійкості і загальну тяжкість проявів. Результати проведеного дослідження свідчать про необхідність проведення корекційної роботи з розвитку основних якостей читання: швидкості, виразності, свідомості, правильності.

Проведена формувальна частина дослідження була спрямована на формування основних якостей читання з використанням ігрових прийомів, що пожвавлювало атмосферу уроків з читання, сприяло покращенню читацьких інтересів та в цілому оптимізувало процес формування якісної навички читання в дітей з порушеннями розумового розвитку молодшого шкільного віку, що у свою чергу підтвердило сформульовану гіпотезу дослідження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Беляя А.Й. Подолання не різко вираженого загального недорозвитку мовлення в учнів молодших класів: Методичні рекомендації для вчителів-логопедів. – Хмельницький: ТУП, 2004. – 300 с.
2. Бех І.Д. Особистісно-зорієнтоване виховання. – К.: ІЗМН, – 1998. – 204 с.
3. Блінова Г.І. Альбом для обстеження мовлення у дитини. – К.: Благовіст, 2001. – 173 с.
4. Блінова Г.Й., Пічугіна Т.В. Дидактичний матеріал для подолання вад письма у дітей. – К.: Благовіст, 2004. – 300 с.
5. Блінова Г.Й. Подолання мовленнєвих вад дітей. – К.: Благовіст, 2005. – 125 с.
6. Богуш А.М. Методика навчання дітей української мови в дошкільних навчальних закладах: підручник для студентів вищих навчальних закладів. – К.: ВД «Слово», 2008. – 440 с.
7. Винокур А.С. Подолання мовного недорозвинення у дітей молодшого шкільного віку. – К.: Радянська школа, 1977. – 144 с.
8. Вишневський О.І. Теоретичні основи педагогіки: курс лекцій / О.І. Вишневський, О.М. Кобрій, М.М. Чепіль; за ред. О.І. Вишневського. – Дрогобич: Відродження, 2001. – 268 с.
9. Вступ до мовознавства: Підручник. 2-е вид., – К.: Одеса: Либідь, 1991. – 280 с.
10. Головаха Е.И., Панина Н.В. Психология человеческого взаимопонимания. – К.: Інститут соціології НАН України, 2002. – 223 с.
11. Дидактичний матеріал для логопедичних занять / Г.І. Блінова. – К.: Радянська школа, 1985. – 280 с.
12. Довідник учителя-логопеда / С.М. Лупінович. – Тернопіль: Мандрівець, 2008. – 122 с.
13. Дуткевич Т.В. Загальна психологія (Конспекти лекцій): Навчальний посібник. – Кам'янець-Подільський, 2002. – 96 с.
14. Дьомина І.Й. Розвиток мовлення дитини. – К.: Главник, 2004. – 96 с.

15. Загальна психологія: Підручник для студентів вищих навчальних закладів/ За загальною редакцією С.Д. Максименка. – Вінниця: Нова книга, 2000. – 543 с.
16. Ефименкова Л.Н. Коррекция устной и письменной речи учащихся начальных классов. – М.: Просвещение, 1991. – 224 с.
17. Загальна психологія: Підручник / О.В. Скрипченко, Л.В. Долинська та ін. – К.: Либідь. – 2005. – 464 с.
18. Карта логопедична обстеження дитини дошкільного віку з порушеннями мовлення: Методичні рекомендації для практичної роботи / Автори-укладачі І.Г. Дмитрієнко, Л.О. Федорович. – Полтава: Пересвіт. – 2006. – 33 с.
19. Кирей І.Ф., Трунова В.А. Методика викладання каліграфії в початковій школі: навчальний посібник. – К.: Вища школа, 1994. – 143 с.
20. Коваленко М. Історія зарубіжної педагогіки. Хрестоматія: навчальний посібник/ М. Коваленко. – К.: Центр Літератури, 2006. – 664 с.
21. Кубинський М.В. Формування навичок письма – одна з основних проблем початкової школи // Початкова школа. – 2006. – № 5. – С.10-13.
22. Кузьмінський, А.І. Педагогіка родинного виховання: навчальний посібник / А.І. Кузьмінський, В.Л. Омеляненко. – К.: Знання, 2006. – 324 с.
23. Кравець Н.П. Розвиток мовлення в учнів молодших класів допоміжної школи на уроках читання та української мови. – К.: АСК, 1999. – 98 с.
24. Лалаева Р.И. Нарушения речи и их коррекция у детей с задержкой психического развития / Р.И. Лалаева, Н.В. Серебрякова, С.В. Зорина. – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2003. – 304 с.
25. Лангмейер І., Матейчик З. Психическая депривация в детском возрасте. – Прага, 1994. – 289 с.
26. Левина Р.Е. Общая характеристика недоразвития речи у детей и его влияние на овладение письмом. – М.: Просвещение, 1981. – 232 с.
27. Липа В.А. Психологические основы педагогической коррекции. – Донецк: Лебідь, 2000. – 319 с.

28. Логопедія: підручник / За ред. М.К. Шеремет. – Вид. 3-тє, перер. та доповн. – К.: Видавничий дiм «Слово», 2015. – 776 с.
29. Логопедия: Учебное пособие для студентов педагогических институтов / Под редакцией Л.С. Волковой. – М.: Просвещение, 1989. – 528 с.
30. Лопатинська В. Морально-гуманістичний зміст спілкування // Шлях освіти. – 2003. – №1. – С.27-30.
31. Мазоха Д.С. Педагогіка / Д.С. Мазоха, Н.І. Опанасенко. – К.: Центр навчальної літератури, 2005. – 232 с.
32. Малярчук А. Я. Дидактичний матеріал для виправлення мовних недоліків. – К.: Райдуга, 1995. – 139 с.
33. Малярчук А.Я. Обстеження мовлення дітей: Дидактичний матеріал. – К.: Літера ЛТД, 2002. – 104 с.
34. Марченко І.С. Спеціальна методика початкового навчання української мови (логопедична робота з корекції порушень мовлення у дошкільників). Навчальний посiбник для студентiв вищих педагогiчних навчальних закладiв. Спеціальність: Корекційна освіта (логопедія). – К.: Видавничий дiм «Слово», 2010. – 288 с.
35. Методика выявления речевых нарушений у детей и диагностика их готовности к школьному обучению / Е.Ф. Соботович, Л.Е. Андрусишин, Л.И.Бартенева и др. – К.: Актуальна освіта, 1998. – 127 с.
36. Методика викладання української мови. Навчальний посiбник за ред. С.І. Дорошенка. – К.: Вища школа, 1992. – 495 с.
37. Методичні рекомендації з навчання учнів із ЗПР самостійного виконання завдань з української мови. – К.: ІЗМН, 1997. – 32 с.
38. Миронова С.П. Олігофренопедагогіка. Компактний навчальний курс: Навчальний посiбник. – Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський державний університет, редакційно видавничий відділ, 2007. – 204 с.
39. Момот Т.Л. Грамотійко: логопедичний зошит: №1, №2, №3 для розвитку усного і писемного мовлення. – Тернопіль: Навчальна книга Богдан, 2004. – 230 с.

40. Навчальні програми для загальноосвітніх закладів із навчанням українською мовою. 1-4 класи. – К.: Видавничий дім «Освіта». – 2012. – 392 с.
41. Наумчук. М.М. Сучасний урок української мови в початковій школі (методика і технологія навчання). – Видання друге, доповнене. – Тернопіль: Астон, 2005. – 352 с.
42. Обухівська А.Г. Корекційна сутність розвитку мовлення у спеціальному дошкільному закладі для дітей із ЗПР / А.Г. Обухівська. – К.: Думка, 1994. – С. 62-364.
43. Педагогіка: Хрестоматія / А.І. Кузьмінський, В.Л. Омеляненко. – 2-ге видання. – К.: Знання-Прес, 2006. – 700 с.
44. Пічугіна Т.В. Рання діагностика дітей із дислексією та дисграфією (методичні рекомендації) // Дефектологія, – 1998. – № 1. – С. 6-13.
45. Подолання логопедичних проблем учнів молодших класів / Т.Бишова, О.Кондратюк . – К.: Шкільний світ, 2006. – 73 с.
46. Психологія /За ред. Ю.Л. Трофімова: Підручник для студентів вищих навчальних закладів. – К.: Либідь, 2005. – 560 с.
47. Про дошкільну освіту: Закон України: за станом на 25 листоп. 2005 р. / Верхов. Рада України. – Офіц. вид. – К.: Парламентське вид-во, 2005. – 32 с. – (Серія «Закони України»).
48. Ремажевська Г.Й., Пічугіна Т.В., Маруніч Л.А. Як виявити у дитини схильність до порушень писемного мовлення. – Львів, 2005. – 82 с.
49. Рібцун Ю.В. Корекційне навчання з розвитку мовлення дітей молодшого дошкільного віку із ЗНМ: програмно-методичний комплекс / Ю.В. Рібцун. – К.: Освіта України, 2011. – 292 с.
50. Савченко М.А. Методика виправлення вад вимови фонем у дітей 3-є видання, доповнене. – Тернопіль: Навчальна книга Богдан, 2007. – 107 с.
51. Сак Т.В. Корекція причинно-наслідкового мислення у дітей із затримкою психічного розвитку дидактичні та соціально-психологічні аспекти корекційної роботи у спеціальній школі. – К.: Промінь, 2000. – 75 с.
52. Соботович Е.Ф. Психолінгвістическая структура речевой

деяльності и механизмы ее формирования / Е.Ф. Соботович. – К.: ІЗМН, 1997. – 44 с.

53. Соботович Є.Ф. Програмні вимоги до корекційного навчання з розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку з вадами інтелекту: Програмно-методичний комплекс / Є.Ф. Соботович, В.В. Тищенко. – К.: Актуальна освіта, 2004. – 144 с.

54. Стадненко Н.М. Методика діагностики готовності до навчання в школі дітей шестирічного віку / Н.М. Стадненко, Т.Д. Ілляшенко, А.Г. Обухівська; Ін-т дефектології АПН України., Український науково-методичний центр практичної та соціальної роботи АПН України. – Кам'янець-Подільський: Абетка, 2001. – 20 с.

55. Тарасун В.В. Логодидактика. Київ: Просвіта, – 2004. – 263 с.

56. Тарасун В.В. Нетрадиційний метод навчання писемного мовлення: читання «з першого погляду» // Дефектологія. – 2000. – №4. – С 21-25.

57. Тищенко В.В. Як навчити дитину правильно розмовляти: від народження до 5 років: поради батькам / В.В. Тищенко, Ю.В. Рібцун. – К.: Літера ЛТД. – 2006. – 128 с.

58. Трофименко Л.І. Новий зміст корекційного навчання з розвитку мовлення дітей середнього дошкільного віку із ЗНМ II–III ступенів // Дефектологія. 2007. – №3. – С.34-40.

59. Трофименко Л.І. Словотворення у дітей середнього дошкільного віку із ЗНМ / Л. І. Трофименко // Дефектологія. –2003. – №3. – С.45-48.

60. Український дефектологічний словник / За ред. В.І. Бондаря. – К.: Милосердя України, 2001. – 212 с.

61. Хрестоматія по логопедії. Навчальний посібник / Шеремет М.К., Мартиненко І.В. – К. : КНТ, 2006. – 532 с.

62. Чередніченко Н.В. Типи та механізми дисграфічних помилок у писемному мовленні молодших школярів // Науково-методичний журнал «Логопедія». – 2012. – № 2. – С. 94-102.